

Východiskem z krize českého vysokého školství nemůže být reforma jeho financování*

Polemika s publikací Natalie Simonové (ed.), Petr Matějů (vedoucí projektu):
České vysoké školství na křižovatce. Praha: SOÚ AV ČR 2005.

Již volba názvu publikace *České vysoké školství na křižovatce* sama o sobě představuje odvážný počín, neboť nepochybně musí upoutat pozornost nejen akademické, ale i široké odborné veřejnosti, rozjitřené četnými diskusemi i mediálně prezentovanými polemikami o stavu našeho vysokoškolského vzdělávání, zejména pak na státních a veřejných vysokých školách.

Pro pochopení základního konceptu knihy je nutné pozorné pročtení *Úvodu*, vysvětlujícího smysl začlenění dalších kapitol, a vyhodnocení poměrně rozsáhlého dotazníkového šetření. Z tohoto důvodu věnuji této části knihy největší pozornost.

Pokud se v souvislosti s reformou veřejných vysokých škol využívá tak kategorických pojmů, jakými jsou systém nebo model veřejných vysokých škol, je nezbytné jejich konkrétní definování, které však nebylo nalezeno. Proto také z konstatování autora (s. 7): „Ačkoliv si lze těžko představit, že se nevydá (míněno naše vysoké školství – pozn. autora recenze) cestou k modernímu systému terciárního vzdělávání otevřeného výzvám znalostní společnosti a pokračující globalizace vzdělávacích trhů, stále není dostatečně patrná vůle důležitých aktérů rozloučit se s modelem, který se ukazuje být nejen u nás, ale i v řadě dalších evropských zemí jednou z hlavních překážek otevření vysokých škol rostoucí poptávce po vyšším vzdělání, růstu inovačního potenciálu a ekonomické konkurenceschopnosti“, není jasné, jaký model vysokoškolského vzdělávání je zde podroben kritice. Pokud je snad míněn model *financování* veřejných vysokých škol, jak lze z dalšího textu vyvodit, pak lze vyslovit domněnku, že poněkud došlo k míjení se s duchem Boloňského a Lisabonského procesu. V dokumentu Evropské komise *Role univerzit v Evropě znalostí* se totiž na adresu cíle reformy vysokoškolského vzdělávání praví: „The aim must be to bring all universities to the peak of their potential not to leave some behind“ (viz Koncepce reformy vysokého školství v ČR s. 4). Posune-li se tento výrok do kontextu ostatních dokumentů Evropské komise, pak jej nelze interpretovat nijak jinak než jako výzvu k nastartování procesů, vyúsťujících ve zvyšování *konkurenceschopnosti* evropského vysokoškolského vzdělávání na globalizujícím se *trhu vzdělávacích produktů*. Hledat řešení v takto vymezeném problémovém prostoru pak ale vyžaduje definování substantiálně zcela odlišného systému nad objektem našich veřejných vysokých škol, než je pouhý systém jejich financování, a návazně vyvolává i potřebu konstrukce adekvátního modelu k provedení nutných analýz.

* Tento text vznikl na žádost redakce autorským zkrácením a úpravou recenze napsané pro SČ.

Autor v Úvodu (s. 7) považuje za problémové okruhy naléhavě vyžadující řešení následující:

„Efektivita současného systému financování vysokého školství,”

„Možnosti posílení principu vícezdrojového financování vysokých škol zavedením investičního přístupu k financování studia”,

„Sociální nerovnosti v přístupu k vysokoškolskému vzdělání”.

Je třeba doplnit, že těžiště problémů, které je nutné otevřít a intenzivně při reformách našich vysokých škol řešit, leží jinde.

Skutečnost, že autorský kolektiv zařadil na významné místo publikace příspěvek *Financování vysokého školství z hlediska ekonomické teorie* Nicholase Barra (s. 19), lze vysoce ocenit. Na druhé straně se však nabízí otázka, proč autoři nevěnovali dostatečnou pozornost prezentovanému vyjádření Barra. Zdůrazňuje se v něm totiž, že Baarovy závěry jsou platné pouze za předpokladu, kdy vysoké školství má schopnost přizpůsobovat kvalitu vysokoškolského vzdělávání měnícím se ekonomickým podmínkám.

Pozastavení se autora nad faktem, že soukromý sektor se málo podílí na financování našich vysokých škol (s. 7), není na místě. Soukromý investor v našem prostředí ve vztahu k vysokým školám zpravidla – existují i výjimky – neřeší klasický problém efektivnosti alokace svých zdrojů do prostředí veřejné ekonomiky s vazbou na svou budoucí vyšší konkurenceschopnost, ale povětšinou řeší odpověď na otázku, zda sponzoring té či oné vysoké školy odpovídá marketingové strategii jeho firmy.

Autorskému kolektivu lze vyslovit uznání, že se snaží problém financování vysokých škol zakomponovat do kontextu jejich vývoje po přijetí nového vysokoškolského zákona v roce 1990 (viz Kapitola 3). Za velmi nosnou lze v tomto ohledu označit myšlenku ilustrování obtížnosti transformace vysokého školství na výčtu jeho klíčových rysů, zděděných po předchozím režimu (s. 63). Je nutné konstatovat, že tento výčet je nejen neúplný, ale *postrádá právě ty rysy fungování vysokých škol v předlistopadovém období, které působí až doposud a jsou stále intenzivním zdrojem těch nejzávažnějších překážek, bránících našim vysokým školám v pohybu směrem k moderním systémům terciárního vzdělávání. Fakulta české veřejné vysoké školy si stále zachovává základní znaky modelu fungování produkční organizace v soustavě centrálně řízeného hospodářství předlistopadového režimu.*

Převážná část publikace je věnována zpracování výsledků terénních výzkumů. V její čtvrté části pod názvem *Výzkum studentů prvních ročníků vysokých škol v České republice* (s. 85–149) si autorský tým (Matějů, Simonová, Straková) položil za cíl „získat a poskytnout údaje o sociálním složení studentů vysokých škol, o jejich studijních aspiracích a plánech, o faktorech, které je vedly k rozhodnutí studovat určitý obor a studijní program, a rovněž o jejich úmyslech v dalším studiu. S cílem pocho- pit příčiny fluktuace studentů, která na některých oborech dosahuje kritické hladiny...” (s. 85).

Je na škodu, že autoři této kapitoly nepojali za východisko těchto analýz lehce kritické hodnocení působnosti zákona o vysokých školách z roku 1990 (s. 66–67) a je-

ho inovace z roku 1998 (s. 69–70). Pak by dozajista při hodnocení kvality poskytovaného vysokoškolského vzdělání ze strany veřejnosti nebylo možno napsat, že: „... kvalitě vzdělání není v naší společnosti věnována dostatečná pozornost. Diplom z dosaženého vzdělání má větší význam než vzdělání samo, a to do značné míry také proto, že výrazná akademická a faktografická orientace českého vzdělávání je logicky provázána rezignací na jeho užitečnost pro běžný i profesní život.“ (s. 113). Naší společnosti nelze vyčítat nedostatek pozornosti věnované kvalitě vzdělávání. Ten je třeba vyčítat těm, kteří za kvalitu vzdělávání nesou přímou odpovědnost z titulů svých funkcí v akademické sféře, státní správě, a především politické reprezentaci, která přijímá zákony blokující zásadní reformy, a to nejen ve fungování vysokých škol.

Jestliže si autoři této části publikace za jeden ze svých cílů kladou „pochopit příčiny fluktuace studentů, která na některých oborech dosahuje kritické hladiny“ (s. 85), pak cesta k dosažení takto formulovaného cíle se přímo nabízí. V České republice doposud díky zablokovaným reformám vysokého školství neexistuje trh produktů vysokoškolského vzdělávání. Na druhé straně ale existuje trh s vysokoškolskými diplomy, které jak sami autoři na jiném místě správně poznamenávají, mají větší cenu než vzdělání samo. Fluktuaci studentů mezi studijními obory je proto možné vysvětlit jako důsledek fungování tržních mechanismů.

V páté části publikace pod názvem *Hlavní výsledky z výzkumů veřejného mínění* (s. 151–162) je zjevné, že nosnou ideou tohoto výzkumu je zjistit reakce veřejnosti na reformy, jejichž jádrem by byly změny ve financování studia na vysokých školách, znamenající i finanční spoluúčast studentů formou školného.

V šesté závěrečné části publikace pod názvem *Vybrané výsledky výzkumu akademických pracovníků veřejných vysokých škol* (s. 163–186) autoři (Matějů, Vitásková) hodlají prostřednictvím dotazníkového šetření zjistit podklady pro formulování závěrů o schopnostech našich akademických pracovníků vstoupit do prostředí vytvářejících se struktur informační společnosti. Validitu těchto informačních zdrojů je ale nutné uvést do souvislosti s aktuálním stavem prostředí veřejné vysoké školy.

Dotazníkové šetření prováděné v prostředí akademických pracovníků našich veřejných vysokých škol přirozeně přinese informace reflektující stávající, výše naznačené poměry. Očekávání, že z nich lze vyvodit nějaký relevantní závěr pro podporu jakýchkoliv žádoucích reforem měnících stávající status quo v režimu práce fakult, je však iluzorní.

Závěr

Nesporným přínosem publikace *České vysoké školství na křižovatce* je prezentace problematiky financování studia na vysoké škole jakožto teoretického problému veřejné ekonomiky. Za velmi inspirativní lze proto považovat úvahy o investičním přístupu k financování studia na vysoké škole jako prvku podporujícím zainteresovanost studenta na kvalitě poskytovaného vzdělávání. Zvláštní pozornost a ocenění si zasluhují takové náměty, jako jsou například absolventské sítě kooperující s mateř-